

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18-20. században” doktori program

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

TÉZISEK

**ESZÉK TÁRSADALMA AZ 1814. ÉVI
NÉPESSÉGÖSSZEÍRÁSBAN**

Lovaš Eldina

Témavezető:

Dr. habil. Gózszy Zoltán, egyetemi docens
Pécsi Tudományegyetem

Pécs, 2021.

1. A dolgozat felépítése

Köszönetnyilvánítás

1. Bevezetés

1.1. A témaválasztás indoklása és célkitűzések

1.2. Források

1.2.1. Népszámadatok a korszak forrásaiban

1.2.2. A kutatáshoz felhasznált források

1.3. A téma historiográfiája

1.3.1. Eszék a szakirodalom tükrében

1.4. A kutatás módszertana

2. A vizsgált terület: Eszék szabad királyi város

3. Várostörténet

3.1. Az oszmánok kiűzésétől Verőce vármegye megalapításáig (1687–1745)

3.2. Verőce vármegye megalapításától a kamarai városok egyesítéséig (1745–1786)

3.2.1. Az első egyesülési kísérletek – a három eszéki kamarai város

Mária Terézia korában

3.2.2. Az egységes város megteremtése – Eszék II. József uralkodása idején.

3.2.3. Eszék a napóleoni háborúk korában (1792–1804)

3.3. A szabad királyi városi rang elnyerésének körülményei és a privilégiumok

3.3.1. A felszabadító oklevél határozatai és az elnyert jogok

3.3.2. A beiktatási ünnepség és az első magisztrátus megalakulása

4. A városrészek és jellemzőik

4.1. A Belső Város és az Újváros (Mayerhof)

4.2. A Felső Város

4.3. Az Alsó Város

4.4. A kamarai városok jellemzőinek rövid összefoglalása

5. Eszék népessége az 1814-es összeírás előtt keletkezett forrásokban

5.1. Az állami szervek által lebonyolított összeírások

5.2. Az egyházi személyek által keletkeztetett népességadatok

6. Az 1814-es népességösszeírás körülményei

7. A sikeres összeírás előfeltétele – az Instructiones

7.1. A háztartások összeírása – Familiae Tabella

7.2. A népességadatok összesítői – Summarium Loci és Summarium Comitatus

8. Az 1814-es eszéki népességösszeírás jellemzői

9. Eszék általános demográfiai jellemzői az 1814-es összeírás adatai tükrében

- 9.1. A teljes népességszám és jellemzői*
- 9.2. Honosok, távollevő helybeliek és jelenlevő idegenek*
- 9.3. A teljes lakosság nem és kor szerinti megoszlása*
- 9.4. A férfi lakosság felekezeti megoszlása*

10. Háztartásszerkezet és háztartásrekonstrukció

- 10.1. A háztartás és a család definíciója*
- 10.2. A háztartások nagysága*
- 10.3. A háztartásrekonstrukció*
- 10.4. Az egyének feltételezett életciklusai és a rokonnal élés jelensége az eszéki háztartásokban*

11. Eszék társadalma az 1814-es összeírás tükrében

- 11.1. Az eszéki férfiak minősítése az 1814-es összeírásban*
- 11.2. A nem nemes férfiak foglalkozás szerinti elkülönülése*
 - 11.2.1. Hivatalnokok és honoráciorok
 - 11.2.2. Az iparosok
 - 11.2.3. A kereskedők
 - 11.2.4. Szolgák, legények, inasok
 - 11.2.4.1. Szolgák
 - 11.2.4.2. Inasok és legények
 - 11.2.5. A mezőgazdaságban tevékenykedők
 - 11.2.6. Fegyverviselők
 - 11.2.7. Egyháziak
 - 11.2.8. A társadalom peremén: koldusok és szegények

12. Az eszéki polgárság

- 12.1. A polgárjog és elnyerésének feltételei*
- 12.2. Az eszéki polgárok az 1814-es összeírásban és a polgárkönyvekben*
- 12.3. Az eszéki polgárok általános demográfiai jellemzői és foglalkozás szerinti elkülönülésük*

13. Összegzés

14. Mellékletek

15. Bibliográfia

16. Térképek, táblázatok és ábrák jegyzéke

2. A témaválasztás indoklása és célkitűzések

Doktori értekezésem tárgya Eszék szabad királyi város népessége és társadalma az 1814-es összeírás tükrében. A témaválasztás több okból is adott volt. A disszertáció megírása előtt is a történeti demográfiai és társadalomtörténettel kapcsolatos források és kutatások álltak érdeklődésem homlokterében. Egyetemi tanulmányaim során a mai horvátországi Baranya 18. és 19. századi népességét kutattam elsősorban az egyházi anyakönyvek feljegyzései tükrében. A feldolgozott anyagnak köszönhetően a szakdolgozatomban Vörösmart református népességéről írtam a 19. század első felének (1827–1850) időszakát vizsgálva, majd a jó forrásadottságnak köszönhetően kutatásomat kibővítettem az úgynevezett baranyai „háromszög” többi, reformátusok lakta településére is (Csúza, Karancs, Sepse, Hercegszőlős, Kő, Laskó, Várdaróc, Bellye), amelynek eredményeit egy monográfiában és több tanulmányban is közzéttem. Mivel az akkori kutatásaim alapjául szolgáló forrásanyag zöme az Eszéki Állami Levéltárban volt fellelhető, az ott eltöltött idő alatt lehetőségem adódott az intézményben őrzött, és társadalomtörténeti elemzésekre alkalmas többi újkori forrás megismerésére is. Ezúttal elsősorban az újkori népességösszeírásokra koncentráltam.

A levéltár akkori munkatársa, Danijel Jelaš hívta fel a figyelmemet Eszék szabad királyi város 1814-es népességösszeírására. Az általa említett forrásanyag rögtön felkeltette az érdeklődésemet, ugyanis nem csak a forrás, de a város is fontos relevanciával bírt a korszakban. Fontossága már az oszmánok alóli felszabadulása után kezdett megmutatkozni, miután több fontos funkciót is ellátott a régióban. Először védelmit, majd közigazgatásit, kereskedelmit, oktatásit és kulturálisit is. A 18. századi és 19. század eleji magyarországi és horvátországi városhálózatban Eszék azon kevés városok közé sorolható (Győr, Komárom, Zombor, Újvidék, Szabadka, Pécs, Temesvár és Arad mellett), amelynek sikerült elnyernie a szabad királyi városi rangot. A városi rangú települések közé történő későbbi felvétele mellett a Horvát–Szlavón–Dalmát Királyság legnagyobb népességszámú városává nőtte ki magát, maga mögé utasítva Zágrábot és Varasdót is. Annak ellenére, hogy a 19. század elejére vonatkozóan nem tudjuk megállapítani Eszék pontos népességszámát, mert nem rendelkezünk kellő forrással minden társadalmi csoportjáról, mégis a városban állomásozó katonasággal, egyháziakkal és nemesekkel együtt lakosságát tízezer főre becsülhetjük. Ez a lélekszám azonban a magyar szabad királyi városok népességszámának rangsorolása tekintetében Eszéket a sorrend végére helyezi, ugyanis magyarországi viszonylatban közöttük többen már 1787-ben elérték vagy meghaladták a tízezer fős lélekszámot (pl. Komárom, Zombor,

Győr, stb.), nem beszélve azokról a szabad királyi városokról, amelyek már a 18. század második felében húszezer főnnél is több lelket számláltak (pl. Szabadka, Szeged, Pest, Buda, Debrecen, stb.).

A horvátországi és szlavóniai szabad királyi városok közül Eszék emeltetett a legkésőbb a szabad királyi városi rangra, aminek oka a város 18. századi közigazgatásában keresendő, ugyanis 1786-os egyesítésük előtt, a várost alkotó három városrész egy-egy önálló kamarai városként működött. Annak ellenére, hogy a városeejesítésre, majd a szabad királyi városi rang elnyerésére is sor került, a városi vezetőség percepciójában a három részre tagoltság továbbra is fennállt, amit a magisztrátus által keletkezett források is jól igazolnak, többek között az említett összeírás is. A város társadalmának szempontjából ez az eszéki „specialitás” abban nyilvánul meg, hogy külön és együtt is érdemes vizsgálni a városrészeket, ugyanis a 18. század során különböző funkciókat láttak el, és a területükön élő népesség sem volt egységes etnikai, felekezeti hovatartozásuk és foglalkozásuk szempontjából sem. Ez okból kutatásom során arra is választ kerestem, hogy az összeírás adatai szerint változott-e a városrészek társadalmi összetétele a szabad királyi városi rangra emelés után, vagy stagnálást mutatnak a 18. századhoz képest, továbbá, hogy az egyes városrészek mennyiben tértek el a teljes város társadalmáról kirajzolódott általános képtől.

Eszék kiemelkedő szerepének ellenére, társadalmának a vizsgálata eddig elkerülte a kutatók figyelmét, akik inkább a hagyományos várostörténet-írásra támaszkodva a várossal kapcsolatos politikai eseményeket sorolták fel vagy a közigazgatásban végbemenő folyamatokat jellemezték. Ezekben a kutatásokban a város társadalmának a bemutatására kisebb (al)fejezeteket szántak. Ez okból a történetírás „adós” volt egy olyan kutatással, amelynek fókuszában kizárólag a város népessége és társadalma állt, és amely mikroszinten betekintést nyújthat a szlavóniai szabad királyi városok társadalmába, amit e kutatás pótolni kíván. Mivel a horvát historiográfiában a szlavóniai és horvátországi szabad királyi városok társadalmának az alapos és rendszeres kutatása még várat magára, ez a kutatás kiindulópontja lehet azoknak a jövőbeli kutatásoknak is, amelyek hozzájárulhatnak a városi társadalmak lokális és regionális jellemzőinek a feltáráshoz, és a köztük lévő analógiák bemutatásához.

Az 1814-es összeírás jelentősége a város társadalomtörténeti vizsgálata szempontjából abban nyilvánul meg, hogy az első olyan forrásanyagot jelenti, ami közvetlenül a szabad királyi városi rang elnyerése után készült. Tartalmát tekintve teljes, minden városrész kötete fennmaradt,

így a róluk készült adatok lehetővé tették a város nem nemes társadalmának a teljes rekonstrukcióját, és a városrészek társadalmának és népességének az összehasonlítását egyaránt. A forrásadottságnak köszönhetően a városi társadalom kutatható volt mezo- és mikroszinten egyaránt. Keletkezési idejét tekintve, mivel a napóleoni korszak idején készült, egyfajta kuriózumnak számít az eddigi népességösszeírások kutatásában, nemcsak a mai Horvátországon, hanem Magyarországon is. Az összeírás gyűjtőpontja Eszék történetének, amellyel több, korábbi folyamat is kutatható, mert a 18. századi városi társadalom kutatására alkalmas források – egyes kamarai összeírások és az egyházi anyakönyvek kivételével – megsemmisültek, így ez az első olyan forrás a város újkori történetében, amelybe a város minden nem nemes lakóját felvették. Egyben ez az oka annak is, hogy a város történeti demográfiai és társadalomtörténeti jellemzőinek a bemutatása az 1814-es évre korlátozódik.

A dolgozat elkészítése során az volt a célom, hogy minél több, a város népességével kapcsolatos forrást felhasználjak a dolgozat megírásához. Az említett összeírás mellett kutattam a város *Prothocollumait*, a hozzájuk fűződő iratanyagot és a város polgárkönyveit is. Kutatásomba bevontam a városi lakosságtól fennmaradt kisszámú végrendeletet is, amelyek a többi forráshoz képest igen fragmentáltak, de általuk betekintést nyerhettem a háztartásfői státusz öröklésének rendszerébe a férfi háztartásfő halálának bekövetkezése után. Az állami szervektől származó források mellett kutattam az egyháziakat is, elsősorban a katolikus püspökök által keletkeztetett kánoni látogatások feljegyzéseit és a városban tevékenykedő szerzetesrendek évkönyveit. A népességre vonatkozó adatokat tartalmazó források mellett fontos megemlíteni az összeíráshoz készült tájékoztatót (*Instructiones*) is, amely által megismerhetővé váltak az összeírás jogi kategóriái, de rávilágított arra a tényre is, hogy a rendi státusz alapján történő csoportosítás nem alkalmas a város teljes lakosságának a bemutatására. Ez utóbbi probléma leginkább a rendi kiváltságokkal nem rendelkező csoportokat érinti.

A relatíve jó forrásadottság ellenére az elemzést a források tartalma is befolyásolta. Az 1814-es népességösszeírás elsősorban a Birodalomban lévő hadköteles férfi lakosság adatainak összegyűjtését szolgálta, így a felvételi ívekből kimaradtak a nemesek, az aktív szolgálatban álló katonák és az egyházi szolgálatot teljesítő személyek. Az utóbbi inkább a szerzetesrendekre vonatkozik, mert a város világi papjainak neveit feljegyezték, aminek hátterében az állt, hogy az ő feladatuk volt az összeírás hitelesítése. Az összeírók az aktív katonákkal kapcsolatban is tettek kivételeket. Azokban az esetekben lajstromozták őket, ha a katonai szolgálatban érintett egyének

háztartásfők vagy a családok fiai voltak, míg a belső- és felsővárosi kaszárnyákban állomásozó katonákat nem írták össze. A városban élő női lakosságot ugyan nevük és a háztartáson belül betöltött szerepük szerint feljegyezték, de semmilyen más egyéni adatot (születési év, felekezeti hovatartozás) nem közölnek róluk, ami a korszak többi népességösszeírására is jellemző volt. Így a kor, a felekezeti és foglalkozáscsoport szerinti vizsgálat a város férfi lakosságára korlátozódott. Mivel a korszakból nemes- és katonai összeírások nem maradtak fenn, az összeírásban nem szereplő rendi kategóriák általuk nem pótolhatók, így nem adható totális kép a város társadalmáról. Az összeírás által azonban megismerhetővé vált a rendi kiváltságokkal rendelkező két csoport (polgárok, honoráciorok), a rendi kiváltságokkal nem rendelkező (többi városlakó) és a városi társadalom peremén lévő (koldusok) csoportok. Rajtuk kívül az adatok alapján bemutatható még két kategória: az egyházi szolgálatot teljesítő világi papok és az az aktív katonai szolgálatban lévő néhány katona, akik nem az eszéki kaszárnyákban állomásoztak. Az utóbbiaknál az összeírók feljegyezték azt is, hogy milyen ezredben szolgáltak.

A dolgozat elkészítésekor törekedtem az interdiszciplináris megközelítésre, ami a város-történet-írás egyik fő jellemzője. A város népességével kapcsolatos adatokat (népességszám, kor és nem szerinti feloszlás, felekezeti hovatartozás, migráció, háztartásszerkezet és háztartásrekonstrukció) a történeti demográfiai eszközeivel és módszereivel elemeztem, míg a város társadalmát (jogi státusz, foglalkozáscsoportok) a legújabb lokális társadalomtörténeti vizsgálatok eredményei szerint mutatom be, amelynek legnagyobb előnye, hogy lehetővé teszi a mikroelemzéseket. Mivel az effajta kutatások már nem a makroszintű elemzésekből indulnak ki, eredményeik által árnyaltabbá tehető az egyes társadalmi csoportokról alkotott általános kép.

A forrásadottságból kiindulva úgy döntöttem, hogy először a város népességére vonatkozó történeti demográfiai adatokat mutatom be, amit egy társadalomtörténeti elemzés követ. Az adatok vizsgálatát először mezoszinten végeztem el, tehát a város teljes egészére vonatkozóan, majd felülről lefelé haladva, a kapott eredményeket leszűkítettem a városrészekre és a városlakók egyes csoportjaira. Kutatásom során a következő kérdésekre kerestem a választ:

- 1.) Mekkora volt Eszék népességszáma?
- 2.) Milyen felekezeti és korcsoportok szerinti eloszlás jellemezte a férfi lakosságot?
- 3.) Mekkora volt a városban lévő idegenek (extraneusok) aránya, honnan és milyen céllal érkeztek a városba?
- 4.) A várost elhagyó helybeliek milyen céllal vándoroltak el Eszékről és hova mentek?

- 5.) Milyen háztartásszerkezet dominált a városlakók körében?
- 6.) Mi jellemezte Eszék társadalmát a szabad királyi városi rang elnyerése idején? Milyen társadalmi csoportok jelentek meg a városban?
- 7.) Milyen foglalkozáscsoportok különíthetők el a városban, és egyes gazdasági ágak milyen arányban jelentkeztek?
- 8.) Kik voltak az eszéki polgárok, és mi jellemezte őket?

3. A kutatáshoz felhasznált források

A kutatáshoz felhasznált, Eszék 18. századi, illetve a 19. század első felére eső történetére vonatkozó források zöme az Eszéki Állami Levéltárban található. A város 18. századi iratanyaga, mely Eszék kamarai városi múltjára vonatkozik, igen fragmentált. Ennek oka, hogy az oszmánok alóli felszabadulás és a szabad királyi rang elnyerése között keletkezett iratok (1690–1809) nagy része a 19. század második felében megsemmisült. Antun Stojanović polgármestersége alatt (1868–1869) a város előljárósága zömüket öreg papírként eladta a helyi mészárosoknak. A fennmaradt forrásanyag legértékesebb részét a kamarai városok jegyzőkönyvei alkotják, amelyek Stjepan Sršan és Ive Mažuran munkásságának köszönhetően forráskiadvány formájában is elérhetőek a kutatók számára. Tartalmuk alapján rekonstruálható a három eszéki városrész belső igazgatása, gazdasági és társadalmi helyzete, valamint a közöttük fennálló majdnem egy évszázados kapcsolat alakulása. 1786-tól, a városrészek egyesítésétől, a városi jegyzőkönyvek feljegyzései által nyomon követhető a magisztrátus harca a szabad királyi városi rangért. Stjepan Sršan Eszék szabad királyi városi múltjából is közzétett jegyzőkönyveket, melyek a város 1809 és 1812 közötti időszakából származó ügyeket tartalmazzák. Közülük kettőt, az 1809-es és az 1812-es protokollumot horvát nyelvre is lefordította.

A korszak forrásainak egy része megtalálható az Osztrák Állami Levéltárban is, ugyanis a felszabadítást követő időszakban a város az Udvari Kamara fennhatósága alá került. Az ott található iratanyag legértékesebb része a Szlavóniára és Eszékre vonatkozó különböző, elsősorban gazdasági jellegű összeírások és rendeletek, amelyek az 1687-ben felszabadított területek felosztását és berendezkedését tartalmazzák. Közzétételük Ive Mažuran több évtizedes kutatásainak eredmé-

nye, és lehetővé teszik Eszék történeti közigazgatási, gazdasági és társadalmi viszonyainak megismerését. A bécsi források mellett olyan iratanyagokat is közzétett, amelyek az Eszéki Állami Levéltár tulajdonát képezik. Ide sorolandó a Belső Város első anyakönyve és jegyzőkönyvi feljegyzései is.

A korszakból fennmaradtak egyházi szervek által keletkeztetett források is. Közülük első sorban a három eszéki szerzetesrend (ferencesek, jezsuiták, kapucinusok) évkönyveit és a városi katolikus plébániák kánoni látogatásainak feljegyzéseit érdemes kiemelni, amelyeket a város jegyzőkönyveihez hasonlóan, forráskiadványként is publikáltak. Az elsők, a rendházak története mellett, tartalmaznak a korszak politikai és társadalmi viszonyaira vonatkozó adatokat is, amelyek a helyi egyházi, igazgatási és társadalmi viszonyok feltárásához járulnak hozzá. Az egyházi források közé sorolandók Turković belsővárosi plébános naplófeljegyzései, amelyek – a ferences évkönyv mellett – a napóleoni korszakról és a francia jelenlétről számolnak be. A kánoni látogatások jegyzőkönyvei a világi egyház és a szerzetesrendek közötti kapcsolatra világítanak rá, de tartalmaznak adatokat a városrészek népességszámáról, felekezeteiről és a köztük lévő viszonyról is.

A felsorolt világi és egyházi forrásoknak köszönhetően bemutatható Eszék 1687 és 1809 közötti történelme, a városrészek kamarai városokká való fejlődése, s azok II. József-kori egyesítése, valamint a szabad királyi városi rang elnyerésért folytatott két évtizedes harc is. Az egyházi források felhasználásával rekonstruálhatók a városban érvényesülő egyházi struktúrák, valamint a szerzetesrendek szerepe a város történeti múltjában. A források a várostörténet mellett rávilágítanak a kor társadalmi viszonyaira, de közölnek a népességszámra vonatkozó adatokat is.

Eszék szabad királyi város iratanyaga szintén az Eszéki Állami Levéltárban található, és a 18. századi forrásoktól eltérően bőséges iratállományt tartalmaz. A szabad királyi városi múlttal kapcsolatos teljes forrásanyag az *Eszék szabad királyi város magisztrátusa 1809–1850.* (Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809. – 1850.) című fondban került összegyűjtésre. Az iratanyag a város történetét a szabad királyi városi rang elnyerésétől a város feudális közigazgatásának a megszűnéséig öleli fel (1809–1850). A forráscsoport leginkább a városi vezetés megszervezésére és működésére ad rálátást, de olyan típusú dokumentumokat is tartalmaz, melyek alkalmasak a korszak politikai, demográfiai, társadalmi, gazdasági, oktatási és mentalitástörténeti jellemzőinek a megvilágítására is.

Az értekezés megírásához használt primer források is ebben a fondban találhatóak. A disszertáció elkészítéséhez a *Közigazgatási és gazdasági ügyek* (Upravni i gospodarski poslovi)

című széria iratanyagát használtam. Azon belül is *A központi szervek munkája az igazgatási és gazdasági ügyeken* (Rad središnjih tijela na poslovima uprave i gospodarstva) és az *Összeírások és népességnyilvántartások* (Popisi i evidencije stanovništva) című alszériát. Az elsőben található a magisztrátus politikai és gazdasági jegyzőkönyvei és a korszak dokumentumainak kikereséséhez nélkülözhetetlen segédletek, a tárgymutatók, illetve a hozzájuk tartozó iratanyag.

Az 1809 és 1814 közötti időszakból 14 kötetnyi jegyzőkönyv és 56 doboznyi iratanyag maradt fenn. A jegyzőkönyvek latin nyelven íródtak, míg a dobozokban fellelhető iratanyag nyelvezte eltérő. Olvashatunk közöttük latin, német, horvát és magyar nyelven keletkeztetett források is. Ez nem meglepő, hiszen a források nemcsak a magisztrátus által kiállított dokumentumokból tevődnek össze, hanem a hozzá intézett különböző nyelvű (német, latin, magyar, horvát) levelekből és a lakosság által megfogalmazott kérelmekből is. A források kutatását megkönnyíti, hogy a fond állományát 2016-ban rendezték, a dokumentumokat pedig regiszteri számuk alapján sorba rakták. Segítségükkel megválaszolható és nyomon követhető az eszéki magisztrátus 1809 és 1814 közötti megszervezése, összetétele, működése és tevékenysége. A jegyzőkönyvek és a fennmaradt iratanyag segítségével fény derül az 1814-es eszéki népességösszeírás körülményeire, illetve a városban akkor uralkodó politikai és társadalmi viszonyokra. A jegyzőkönyvek ezeken túl rávilágítanak a polgárjog megszerzésének a folyamatára, a városban lévő idegenekkel szemben tanúsított bánásmódra, illetve a várost elhagyó személyek sorsára is.

Az *Összeírások és népességnyilvántartások* című alszériában (állag) található az 1814-es nem nemes összeírás (*conscriptio popularis ignobilium*) és a polgárkönyvek is, amelyek alapul szolgálnak a város népesedési viszonyainak és társadalmának a bemutatásához a szabad királyi városi rang elnyerését követő időszakban. Az 1814-es összeírásról fontos kiemelni, hogy ez a város történetében az első olyan fennmaradt nyilvántartás, amely kiterjedt a város teljes nem nemes lakosságára, míg a katonákat, a nemeseket és a papokat nem kellett számba vennie. Az utókorra három típusú összeírás maradt fenn. A legfontosabbak az egyéni számlálólapok (Formular A – *Familiae Tabella*), amelyek az összeírás szempontjai szerinti individuális adatokat közölnek az egy háztartásban élő egyénekről. A város múltjából ez az első olyan összeírás, amely által betekintést nyerhetünk az eszéki háztartások összetételébe. Ennek a forrásnak köszönhetően készült el ez az értekezés is. A második forrástípusba a háztartások összesítői (Formular B – *Summarium Loci*) tartoznak, amelyek egy vízszintes sorban, előre megadott kategóriák szerint, kizárólag szám szerinti adatokat közölnek minden háztartásról. Az összesítőket az egyéni számlálólapok alapján

készítették el. A harmadik típusú forrás a város összesítője (Formular C – *Summarium Comitatus*), ami a magisztrátus iratanyaga közé lett elhelyezve 1815-ben, és amit be kellett küldeni a várme-gyének. Az összeírást és az összesítőket is városrészenként készítették el, tehát Eszék esetében összeírásokról beszélhetünk. Az egyéni számlálólapok és a városrészek összesítői kötetek formá-jában maradtak az utókorra – mindkét típusból 3-3 könyv (Felső Város; Belső Város és Újváros; Alsó Város).

Az 1814-es népességösszeírást alapvetően jó állapotban sikerült megőrizni, de a levéltár gondoskodott a szükséges helyreállításról is. Az Alsó Város összeírását kivéve a többi városrésze-re vonatkozó állományt restaurálták. A Belső Város és Újváros népességét tartalmazó kötet adatai teljesek. Az összeírásból nem hiányzik egyetlen oldal sem. A Felső- és Alsó Város népességössz-szeírásának utolsó két oldala megrongálódott, ezért nem lehet elolvasni a rajta lévő adatokat. E két városrész hiányzó adatait részben pótolni lehetett az összesítőik alapján. Adataik választ adtak az egyes háztartásokban lévő egyének számáról, neméről, felekezeti hovatartozásukról, és a férfiak (különböző) kategóriák szerinti besorolásáról is, míg neveik és a háztartáson belül betöltött szere-pük ismeretlen maradt.

Az összeírásokat pontosan és lelkiismeretesen vezették. Utólagos törlések és javítások rit-kán fordulnak elő. A források úrlapjai és az összeírók bejegyzései is latin nyelven íródtak. A Belső Város esetében egy helyen német nyelvű bejegyzés is található. Az összeírók munkáját egy latin nyelvű *Instructiones* is segítette. Magát az összeírást, annak tartalmi szempontjait és az utasítást is külön fejezetben tárgyalom.

Az eszéki polgárság kutatása kapcsán két forrás maradt az utókorra. Az egyik a *Polgárok nyilvántartása (Connotatio Individuorum in Libera et Regia Civitate Eszekiensis)*, a másik pedig a *Polgárkönyv (Elenchus Civium Liberae Regiaeque Civitatis Eszekiensis)*. A két forrás közötti alap-vető különbség az, hogy az utóbbi 1850 után is használatban maradt. Az első világháborúig abba jegyezték fel a város díszpolgárainak nevét. A forrás nem az említett fondjegyzékben található, és a *Polgárok nyilvántartásától* eltérően a másik polgárkönyv csak négy adatot közöl: a beírás sorszámát (*Numerus serialis*), a polgári eskü keltezését (*Datum depositi iuramenti*), a polgárok nevét és veze-téknevét (*Nomen et cognomen*) és azok státuszát, vagyis foglalkozását (*Conditio*).

Az eszéki polgárok kutatása szempontjából a *Polgárok nyilvántartása* című forrás jóval több adatot tartalmaz. A bejegyzéseket latin nyelven vezették, de 1821 és 1838 között megjelent a gót írás is. Az idők során – a borítójától eltekintve – a forrás nem rongálódott meg. A polgárok

bejegyzése vezetéknevük ábécé sorrendjében történt. Az adatokat táblázat formájában vezették. A forrás a következő összeírási szempontokat tartalmazza: sorszám (*Numerus serialis*), név és vezetéknev (*Nomen et cognomen*), felekezeti hovatartozás (*Religio*), kézművesség vagy státusz (*Opificium aut subsistencia status*), nemzetiség – amely alatt inkább a származási helyet kell érteni – (*Natio*), családi állapot (*Caelibs aut uxoratus*), kötvényekben való törlesztés (*Solvis in schaedis bancalibus*), polgárdíj (*Titulo taxae concivitatis*) forintban és krajcárban. Ha valaki polgár fia volt, akkor nevéhez odairták ezt a megjegyzést. Feltehetőleg ez a polgárdíjjal függhetett össze, mert az előírások szerint a polgárok fiainak, mivel az apjuk már rendelkezett a polgári státusszal, kevesebb taxát (4 forintot) kellett befizetniük. A polgárkönyv adatait a városi tisztújításhoz is felhasználták, amiről az 1812-es jegyzőkönyv bejegyzése tanúskodik. 2020-ban a két polgárkönyv forráskiadványként is napvilágot látott. A felsorolt források mellett a háztartáson belüli viszonyok jobb megértése érdekében szekunder forrásként az eszéki lakosság végrendeleteit is bevontam a vizsgálatba. E forráscsoport egyrészt rávilágított a háztartásfőiség átadásának a hagyományára az eszéki lakosság körében, amelyre a férfi háztartásfő halála után került sor, másrészt, a bennük lévő adatok kiegészítették a háztartásrekonstrukciós vizsgálat alapján kapott eredményeket, főleg a női háztartásfőiséget illetően.

4. A kutatás módszertana

A disszertáció megírásához használt egyik módszer a Laslett és Hammel nevéhez fűződő háztartásszerkezeti vizsgálat módosított klasszifikációja. Az általuk végzett kutatások alapjául olyan források szolgáltak, ahol a háztartások tagjainak neve mellett feljegyezték az egy háztartásban élő személyek rokoni kapcsolatait is. Ezáltal a klasszifikációjuk alapja a családon belül megjelenő rokoni viszony volt, amelynek segítségével a háztartásokat hat különböző csoportba különítették el, amelyekben belül különböző alosztályok jelennek meg. Alapegysége az egy háztartásban élő családmagok száma volt. Ennek oka, hogy Laslett és Hammel feltevése szerint a nem családos elemek, akik közül is a szolgálkat emelték ki, nem befolyásolják a háztartások struktúráját, ezért „*az együtt élő csoportok legjellegzetesebb típusainak leírása a szóban forgó család típusa szerint történik, és ezután jön a háztartás szerinti. Így jönnek létre olyan elnevezések, mint 'egyszerű csa-*

ládi háztartás' (*simple family household*), 'összetett családi háztartás' (*extended family household*), és a 'többszörös háztartás' (*multiple family household*)". Az általuk alkalmazott módszer lehetővé tette a komparatív tanulmányok megírását, a vizsgálatok többsége pedig azt igazolta, hogy Nyugat- és Észak Európában az egyszerű családok háztartások, azon belül is a nukleáris családok uralkodtak.

A klasszifikáció elterjedtebb használatával viszont az említett módszert több kritika is érte. Többek között nem lehetett vele kimutatni a háztartásban uralkodó hierarchiát (alá- és fölérendeltséget), nem ismerte a házas szolgák és szolgálók jelenségét, illetve későbbi kutatások is cáfolták a kontinens szintjén érvényesülő nukleáris családok dominanciáját. Több tanulmány bizonyította, többek között a magyarországiak is, hogy egy országon belül a háztartásösszetételeket regionális különbségek jellemzik. Ezek közé sorolhatók az eddigi horvátországi kutatások is, melyek közül Jasna Čapo-Žmegač vizsgálatát érdemes kiemelni, aki a középszlavóniai plébániák 18. és 19. századbeli történetét kutatva arra az eredményre jutott, hogy ezen a területen egyenlő arányban voltak jelen az egyszerű és az összetett háztartások is. A nukleáris családok alulreprezentáltságát az oroszországi és a Balkán területek kutatásai is megerősítették, ahol a nagycsaládok együttélési forma domborodott ki. Laslett és Hammel klasszifikációját a legélesebb kritikával Lutz Berkner illette, aki alkalmatlannak találta nemcsak a módszert, de az általuk felhasznált forrásokat, definíciókat és elméleteket is.

Figyelembe véve a módszer hiányosságait, az általam használt rekonstrukcióhoz a módosított lasletti háztartásrekonstrukciót alkalmaztam. A módszer hiányosságait a magyar történeti demográfusok által felvetett javaslatok szerint módosítottam, amelyek a kiterjesztett és többcsaládos háztartásokra vonatkoztak. A felfelé kiterjesztett (4a) és a többcsaládos háztartásokat, azon belül is a *másodlagos család(ok) lefelé* (5b) típust érintették, „*ahol a második és többedik családmagok az első házaspár lemenői, legtöbbször a szülőcsaládnak házas gyermekei*”. Az elsőnél két újabb altípus került bevezetésre, attól függően, hogy ki állt a háztartás élén. Abban az esetben, ha az idősebb családtag volt, rendszerint a megözvegyült szülők (*pater familias/mater familias*) egyike, akkor az 4a.1-gyel lett jelölve, ha pedig az idősebb szülő átadta a családfői pozíciót házas gyermekének, akkor a 4a.2-es jelzést használtam. Ezzel vizsgálható lett a háztartáson belüli hierarchia is, ugyanis a magyarországi kutatások is igazolták, hogy a háztartásfői pozíció átadása az esetek többségében mindkét szülő halálával történt meg. A felfelé kiterjesztett

háztartástípussal kapcsolatos problémákra Pozsgai Péter is kitért, főleg azokra az esetekre fókuszálva, amikor a háztartás élén özvegyasszonyok álltak, mert ezt a lasletti háztartástipológia nem ismerte. Laslett az özvegyeket kizárólag a nukleáris családos háztartások élén látta. Ahogy Pozsgai írja, „*a különbség az özvegyasszonnyal 'fölfelé kiterjesztett' családmag és az özvegyasszony-háztartásfő 'fennhatósága' háztartásfősege alatt élő fiatal pár között nyilvánvaló*”, ugyanis nem mindegy, hogy a megözvegyült szülő családfőként vagy eltartottként van jelen a háztartásban. Ehhez mérten változnak a kiterjesztett családos háztartások kombinációi (4d) is, és bevezetésre került a 4d.1 és a 4d.2 kategória. A többcsaládos, másodlagos család(ok) lefelé (5b) típuson belül, Faragó és Andorka javaslatai szerint két altípust különböztetünk meg, attól függően, hogy a szülők egy vagy több házas gyermekükkel éltek egy fedél alatt – a törzscsaládot (5b.1), ha a szülőkkel egy házas gyermek élt, és a nagycsaládot/patriarkális családos (5b.2), ha a szülőkkel több házas gyermekük alkotott egy háztartást. Sajnos a módosítások ellenére sem tudtam mit kezdeni a házas szolgálkával és szolgálókkal, akik munkáltatójuk háztartásában éltek, így őket – Őri és Pakot módszertani javaslatai alapján – elkülönítettem, és külön háztartásként tekintettem rájuk. Az özvegyek, akik gyermekeikkel éltek együtt a többcsaládos háztartásokban, nukleáris családként lettek számba véve.

A háztartásrekonstrukciós módszer mellett a dolgozat megírásához a társadalomtörténetben kiemelkedően fontos szerepet játszó kvantitatív módszereket használtam. A módszerek előfeltétele egy számítógépes adatállomány létrehozása volt. Az általam kutatott népességösszeírás adatait MS Excel-be vittem be, először az összeírásban szereplő harminc kategória szerint mind a négy városrészre vonatkozóan, majd az adatok elemzése előtt a könnyebb szűrés és feldolgozás érdekében egyes kategóriákat összevontam, míg másokat felbontottam, illetve a táblázatot új kategóriákkal bővítettem. Így a doktori disszertáció megírásához szükséges adatbázis összesen 25 szűrésre alkalmas oszlopot tartalmazott, melyek a következők: 1.) megye, 2.) városrész, 3.) házszám, 4.) háztulajdonos, 5.) háztartásban élő személyek neve és vezetékneve, 6.) az egyének neme, 7.) a férfiak életkora, 8.) az egyének háztartásban betöltött szerepe, 9.) a háztartásban betöltött szerep kódja, 10.) a háztartás típusa a Laslett–Hammel féle klasszifikáció szerint, 11.) a háztartás tagjainak száma, 12.) a férfiak állapota (egyedülálló, házas, özvegy, ismeretlen), 13.) a férfiak felekezeti hovatartozása (római katolikus, ortodox, református, evangélikus, zsidó, ismeretlen), 14.) a férfiak foglalkozása (értelmiségi, iparos, kereskedő, legény, inas, szolga), 15.) a férfiak foglalkozásának pontos minősítése egy gazdasági ágon belül (milyen iparos, kereskedő, értelmiségi),

16.) a férfiak jogi státusza az összeírás kategóriája szerint, 17.) a városban tartózkodó idegenek státusza, 18.) a városban tartózkodó idegenek származási helye ország, 19.) megye és 20.) település szerint, 21.) az összeírás során a városból távol levő eszékiek státusza, 22.) tartózkodási helye ország, 23.) megye és 24.) település szerint és a 25.) megjegyzések. Az összeírás adatait utólag kiegészítettem a polgárkönyv „*natio*” rovatával is, amelynek segítségével megválaszolhatóvá vált az eszéki polgárok származási helye, ugyanis a lakosság származására vonatkozó adatok az összeírásban csak az idegeneknél lettek feltüntetve.

Az összeírás nem különítette el a lakosokat sem nemük, sem foglalkozásuk szerint. Ezt utólag pótoltam. A férfiakat csak jogi státusz alapján sorolta be az őket legjobban megillető rubrikába. A férfiak kora helyett születési évüket vette fel az összeírás, amiből Excel segítségével könnyen ki lehetett számolni az egyének korát, majd egy korfa segítségével meg is lehetett rajzolni azt. A háztartásban betöltött szerepet kódok segítségével jelöltem, ugyanezt alkalmaztam a háztartástípusok megállapításánál is. A statisztikai módszert a kvantitatív adatok eredményeinek megjelenítésénél alkalmaztam. A város népességéről kapott adatokat az Excelben készített táblázatok és függvények segítségével mutattam be. Az adatállomány összesen 9360 egyént és 1859 háztartást tartalmaz. Mivel Eszék 1814-es népességét városrészek szerint írták össze, a komparatív módszert a városrészek adatainak összehasonításánál alkalmaztam, hogy be tudjam mutatni a városban uralkodó általános trendeket, illetve a városrészekben megjelenő esetleges egyediségeket. A főszövegben a teljes város népességére vonatkozó adatokat foglaltam össze, illetve a városrészek közötti különbségekre és hasonlóságokra helyeztem a hangsúlyt. A városrészek egyéni adatai (táblázatok, korfák, ábrák) a mellékletekben találhatóak.

5. A doktori értekezés új eredményei

Eszék a 19. század elején azon kevés mezőváros közé sorolható, amelynek hosszas tárgyalások után sikerült megszereznie a szabad királyi városi címet. Rajta kívül a 18. század második felében ez még nyolc városias településnek sikerült, amely közül négy (Zombor, Pécs, Szabadka, Újvidék) a város közelében vagy távolabbi szomszédságában helyezkedett el. A későbbi szabad királyi rangra való emelés mellett ezeknek a településeknek több közös jellemzőjük volt, melyek közül kiemelkedik a

lakosság szám. E tekintetben Eszék csak részben illett e városok közé a 19. század első felében. Népe sség számát illetően – az 1814-es népe sségösszeírás szerint 9360 nem nemes lelket számlált – a magyarországi városok népe sségének ranglétrájának a vége felé helyezkedett el, ugyanis több szabad királyi város a 9–10.000-es népe sség számot már a II. József-féle összeírás alatt elérte. Horvátországi viszonylatban viszont ezzel a lélekszámmal a Horvát–Szlavón Királyság legnagyobb lakosság számú városává nőtte ki magát, maga mögé utasítva Zágrábot és Varasdót is.

Az 1814-es népe sségösszeírásnak köszönhetően a területén élő népe sség demográfiai jellemzői megismerhetővé váltak. E tekintetben a korszak néhány szabad királyi városával azonos jellemzőket mutat. Más városok társadalmához hasonlóan Eszéken is a fiatal korszerkezetű népe sség dominált. A római katolikus lakosság túlsúlyát és az ortodoxok arányát illetően hasonló volt Szegedhez, míg a férfi lakosság felülreprezentáltsága tekintetében Pesthez. A korszak szabad királyi városainak háztartásairól alkotott képbe beleillik Eszék is. Területén az egyszerű, vagyis nukleáris családi háztartások voltak többségben. Ezek túlnyomó részét, Kassához hasonlóan, a gyermekkel rendelkező nukleáris családok alkották. A magyarországi településekhez hasonlóan Eszéken is megmutakoztak a népcsoportok különböző háztartástípusainak modelljei. A belsővárosi németeket a háztartásfő ség átadása és a nem rokonnal való együttélés jellemezte, míg a délszlávokat (horvátok, szerbek) a háztartásfő ség megtartása és a többcsaládos együttélés (a nagycsaládos együttélés inkább a városban élő ortodox közösségekre volt jellemző).

A város lakók zömét a helybeliek alkották, amit a népe sségösszeírás is igazolt. A 18. századtól eltérően, amikor a város vonzó célpont volt a Birodalom német nyelvterületről érkező bevándorlói számára, a 19. század második évtizedében a városban tartózkodó idegenek aránya (tehát azok, akik a Magyar Királyság területén kívülről érkeztek) nem érte el a város lakosságának 1,5%-át sem. Azok, akik mégis megjelentek a városban, munkavállalás, illetve a kézműve sség kitanulása miatt érkeztek. A város vonzáskörzete inkább a környező megyékre és településre terjedt ki, amiről az Eszékre érkező inasok és legények származási helye tanúskodik. Zömük a baranyai és szlavóniai falvakból érkezett a városba. A szűk vonzáskör hátterében az állhat, hogy szomszédságában több szabad királyi város is volt, amelyek közül nem egy (pl. Pécs, Zombor, Újvidék) kereskedelmi központ is volt, s így nagyobb vonzáskörrel bírt.

Az eszékieket a helyben tartózkodás jellemezte. Az esetükben kirajzásról nem beszélhetünk, ugyanis kevés helybeli hagyta el a város területét, ha pedig mégis ideiglenesen távol volt, akkor többségük ebben vagy a szomszédos vármegyékben tartózkodott. Az Eszékre jellemző be-

és elvándorlási trendek nem voltak egyediek a korszakban. E tekintetben Szegedhez hasonló jellemzőkkel bírt, ahol a 19. század első felében a város népességét a közelében élő betelepültek (Duna-Tisza köze, Jászság, Tiszántúl) növelték, míg a várost elhagyó szegediek többsége a környékbeli településekre vándorolt.

A korszakban Eszék társadalma a rendiség szempontjából – a többi szabad királyi városhoz hasonlóan – rendi kiváltságokkal rendelkező, és rendi kiváltságokkal nem rendelkező csoportokra különíthető el. Az első kategóriába kerültek a honoráciorok és a polgárok, akiknek együttes aránya a teljes népességben 6% körüli volt. Ha mellettük figyelembe vesszük a városban élő nemeseket és az összes egyházi szolgálatot végző személyt, akiknek arányát a forrásokból sajnos nem tudjuk egészen pontosan megállapítani, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a városlakók több mint 80%-a a rendi kiváltságokkal nem rendelkezők csoportját alkotta, tehát egyszerű városlakók voltak. Ide sorolandók a céhen kívüli iparosok és kereskedők, földművelők, a munkáltatójuk háztartásában élő legények, inasok, szolgák, szolgálók, a szezonális munkát végző napszámosok és a kiszolgált katonák is. Ez sem számított helyi sajátosságnak, amit Bácskai Vera kutatásai is igazolnak, a 19. század első felében ez az arány a szabad királyi városok 2/3-át jellemezte.

A népességösszeírásban szereplő jogi kategóriák nem tükrözték a városi lakosság foglalkozás-szerkezetét, amiből választ lehetett volna kapni a város gazdasági jellemzőire. Ezt az elemzést az A-ívben szereplő foglalkozások pontos bejegyzése tette lehetővé. A régióban lévő, relatíve későn szabad királyi rangra emelt településeket (Zombor, Újvidék) a mezőgazdasági termelés és az árucseré fontossága jellemezte. Ezeketől a városoktól a korszakban Eszék részben eltérő képet mutat. A város területén a 18. századhoz hasonlóan a két vezető gazdasági ág az ipar és a kereskedelem volt, amit a mezőgazdaság követett. Hasonló tendenciákat mutatott Kassa és Győr is, ahol az adófizetők több mint 35%-a kézműves volt, és területükön – Eszékhez hasonlóan – szerteágazó ipari tevékenység folyt. Szegedtől eltérően, ahol a mezőgazdaságon belül a földművelésnek és az állattenyésztésnek is fontos szerepe volt a városlakók megélhetésében, a megművelésre alkalmas földterület hiánya miatt a mezőgazdasági munka az eszéki lakosság csak egy kis részének tudta biztosítani az egzisztenciáját. A város második vezető gazdasági ága a kereskedelem volt, amelyet jó földrajzi fekvése miatt a 19. század elején továbbra is ki tudott használni. A város területén differenciált kereskedelmi aktivitás folyt, amelynek fő képviselői továbbra is az ortodoxok voltak, de a 18. századhoz képest, a mercaturát folytató kereskedők soraiban egyre nagyobb számban jelentek meg a katolikusok is. A korszakban Eszékhez hasonlóan Szegednek is differenciált kereskedelme volt, de a 19. század elején

a rác kereskedők visszaszorultak (állatkereskedelem visszaesése, gabona térhódítása), helyüket magyarok és zsidók vették át.

A város társadalmában kiemelkedő szerepe volt a polgárságnak. A státusz elnyerésének fontossága a régi polgárság értelmében egyrészt a privilégiumok megszerzését, másrészt pedig a társadalomba való beilleszkedést biztosította, a helybelieknek és a bevándorlóknak egyaránt. Az eszéki városi magisztrátus – Pesthez hasonlóan – a nem helyben születetteket sem zárta ki a polgárjog odaitéléséből. A dolgozatban használt források statikus jellegük miatt nem alkalmasak a polgárok életútjainak az elemzéséhez, de ahhoz elegendők, hogy vizsgáljuk a városi társadalmon belül az egyéni dinamizmust, amit a forrásban szereplő státuszuk ír le a legjobban. Az eszéki polgárok köréből is fel lehet sorolni több olyan személyt, akinek a státusza időközben változott vagy egyszerre több státuszt töltött be. Ennek illusztrálásához a forrásokból csak néhány példát említek: a felsővárosi Franciscus Branstadter 1809-ben a polgárjog elnyerése idején kocsmáros és viaszkészítő volt, míg az 1814-es összeírásban fogadóként vették számba; az alsóvárosi Michael Kerquara, aki 1814-ben fogadós volt, a polgárjog megszerzésének évében (1818) már spekuláns; a szintén alsóvárosi Georgius Kispatics az összeírás évében halász, de a polgári eskü letétele idejében (1818) már szintén spekuláns. Ez a néhány példa is jól tükrözi az eszéki polgárok társadalmi dinamizmusát, státusváltását, ami a korszakban a többi szabad királyi város polgárságát is jellemezte. A felhozott példák az eszékiek vállalkozói magatartását tükrözik, amely Benda szerint a polgárosodás folyamatának egyik alkotóeleme. Olyan polgárokról beszélhetünk, akik döntésképesek, és számolnak a korszak piaci mechanizmusaival, amihez a korabeli konjunkturális viszonyok is pozitívan járultak hozzá.

Egy kérdés még megválaszolatlan maradt: milyen is Eszék a 19. század elején? Arra már választ adtunk, hogy milyen Eszék a korszak többi szabad királyi városához képest. Most azt kell megválaszolni, hogy milyen a 18. századi önmagához képest. Azt mondhatjuk, hogy nem látunk érdemi változásokat sem a város arculatában, sem a városrészek funkcióiban, sem azok jellemzőiben. A városrészek egyéni karakterjegyei a 19. század elején továbbra is erősebbnek bizonyultak annál, hogy a szabad királyi státusz elnyerése után megváltoztassák arculatukat, és hozzájáruljanak az egységes város képének a megteremtéséhez. Ha a város egészét vesszük górcső alá, akkor a 18. századhoz képest népességnövekedést észlelünk. A 18. századhoz képest, a 19. század elején a nem nemes lakosság köréből két társadalmi csoport emelkedett ki: a polgárok és a honoráciorok. A város gazdasági szerkezetében nem történt érdemi változás, csak az iparosok és a kereskedők

száma növekedett meg. A város gazdaságát továbbra is az ipar és a kereskedelem határozta meg. A polgárok körében már érzékelhető a polgár fogalom változása, amelyben egyre nagyobb szerepet kapott az individualizmus, a racionalizmus és a piaci szükségletek kielégítéséhez szükséges alkalmazkodási készség. Hogy a város milyen gyorsan tudott átalakulni egy modern polgári társadalommá, erre majd a jövőbeli kutatások fognak választ adni.

Jelen kutatást nem tekintem befejezettnek, ugyanis az Eszékkel kapcsolatos eddigi vizsgálatok során ez csupán az első olyan kísérlet volt, amely a város népességének és társadalmának bemutatására helyezte a hangsúlyt. Az Eszéki Állami Levéltárban még több olyan összeírás található, amelynek feldolgozása egyelőre várat magára. A rendi korszakból az 1828-as gazdasági összeírás és az 1839-es nem nemes összeírás is ilyen, amelynek rubrikái teljes mértékben megegyeznek az 1814-es összeírással, illetve a már modern összeírásnak tekintendő 1857-es conscriptio. A felsorolt források együttes feldolgozásával komplex képet nyerhetnék a város népességének és társadalmának a jellemzőiről a 19. század első felében.

6. Az értekezés témájában közzétett publikációk, előadások, konferencia szereplések

Önálló kötet

1. Građani Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809.-1850. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Lovaš, Eldina. Državni arhiv u Osijeku. Osijek, 2020.

Tanulmányok

1. Disciplina popul idej – papok, szerzetesek és hívők két eszéki kánoni látogatás tükrében. In: Fiatal kutatók és doktoranduszok VII. nemzetközi teológuskonferenciájának tanulmánykötete (szerk. Kiss Gábor). PHF. Pécs, 2017. 89–96.

2. Osječko građanstvo u Upisniku građana od stjecanja slobodnog i kraljevskog statusa do prvog popisa neplemenitog stanovništva (1809.–1814.). *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*. Vol. 19. No. 1. 2019. 129–158.

3. „Budući da je smrt čoveka istinita, čas pak smrti nepoznat“ – oporučitelji i oporučna ostavština u oporukama osječkog stanovništva zapisanima na hrvatskom jeziku (1809.–1850.). *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*. Vol. 20. No. 1. 2020. 93–114.

4. Članovi uprave Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809. godine. *Arhivski vjesnik*. Vol. 63. No.1. 2020. 179–206. (társszerző: Jelaš, Danijel)

Előadások, konferencia szereplések

2016. J. J. Strossmayer Tudományegyetem – Bölcsészettudományi Kar. Eszék, 2016. 11. 22.

„Vojnici i vojnički život serijalnim izvorima” címmel rendezett konferencia. *Osječki vojni popisi iz prve polovice 19. stoljeća*.

2017. Uniwersytet Łódzki – Łódź. Lengyelország, 2017. 04. 08. „The Tenth Spring of Young Historians” címmel rendezett konferencia. *Források Eszék szabad és királyi város népességének a kutatásához a 19. század első felében*.

2018. Pécsi Hittudományi Főiskola. Pécs, 2018. 02. 19–21. „Fiatal kutatók és doktoranduszok VII. nemzetközi teológuskonferenciája” címmel rendezett konferencia. *Disciplina popul dei – papok, szerzetesek és hívők két eszéki kánoni látogatás tükrében*.

2019. J. J. Strossmayer Tudományegyetem – Bölcsészettudományi Kar. Eszék, 2019. 03. 20. „Hrvatsko-mađarska interregionalna istraživanja. Istraživanje recepcije hrvatske i mađarske povijesti / Horvát-magyar interregionális kutatások. A horvát és a magyar történelem recepciójának vizsgálata” címmel rendezett konferencia. *Osječko društvo na početku 19. stoljeća - izvori, metodologija istraživanja / Eszék társadalma a 19. század elején – forrásadottság, kutatómódszertan*.

2020. Eszéki Állami Levéltár. Eszék, 2020. 12. 16. *Izvori za demografsku i društvenu povijest i mogućnosti istraživanja* című előadás.